

Quarterly Journal of Village and Space Sustainable Development

Fall 2023, Vol.4, No.3, Serial Number 15, pp 1-19

doi 10.22077/vssd.2023.5858.1150

Challenges in Rural Youth Capacity Development Programs within Iran's Agricultural Extension System

Amir Afzali Goroh^{1*}, Esmail Karamidehkordi², Javad Ghasemi³ & Hesamedin Gholami⁴

1*. Ph.D. Graduated of Agricultural Education, Faculty of Agricultural Economics and Development, University of Tehran, Karaj, Iran

2. Associate Professor, Department of Agricultural Extension and Education, Faculty of Agriculture, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran

3. Assistant Professor, Institute of Agricultural Education and Extension, Agricultural Research, Education and Extension Organization (AREEO), Tehran, Iran

4. Assistant Professor, Institute of Agricultural Education and Extension, Agricultural Research, Education and Extension Organization (AREEO), Tehran, Iran

*Corresponding author, Email: afzali.amir32@yahoo.com

Keywords:

Agricultural Extension; Rural and Agricultural Development; Capacity Development; Rural Youth

Abstract

Rural youth, regarded as the future workforce in agriculture and the driving force behind rural development, play a crucial role in achieving sustainable progress. Despite the expectation that Iran's agricultural extension system would hold a pivotal position in the development of human resources in the agricultural sector, it has encountered various challenges. This research aimed to identify the obstacles facing rural youth capacity development programs within Iran's agricultural extension system, utilizing a qualitative approach. Employing purposive sampling and theoretical saturation criteria, 24 participants, including faculty members, managers, and relevant experts, were selected for the study. Semi-structured interviews were conducted to collect pertinent information. Data analysis employed qualitative content analysis with systematic coding, facilitated by Maxqda 12 software. The findings revealed a total of 68 challenges categorized into two main components: 1) Challenges associated with the agricultural extension and education system, encompassing institutional-organizational, cultural-social, human resources, and scientific-specialized sub-components, and 2) Major challenges linked to rural villages and societies, comprising policy and planning, spatial, economic, educational, and cultural-social sub-components. To overcome these challenges and enhance the role of the agricultural extension system, recommendations are made based on the research findings. Successful capacity development in rural youth necessitates formal and long-term planning, involving active participation from all relevant institutions and organizations, with clearly defined roles and functions for each.

Received:

06/Dec/2022

Revised:

23/Jan/2023

Accepted:

03/Apr/2023

How to cite this article:

Afzali Goroh, A., Karamidehkordi, E., Gasemi, J., & Gholami, H. (2023) Challenges in Rural Youth Capacity Development Programs within Iran's Agricultural Extension System. *Village and Space Sustainable Development*, 4(3), 1-19. [10.22077/vssd.2023.5858.1150](https://doi.org/10.22077/vssd.2023.5858.1150)

فصلنامه روستا و توسعه پایدار فضا

دوره چهارم، شماره سوم، پیاپی پانزدهم، پاییز ۱۴۰۲، شماره صفحه ۱-۱۹

vssd.2023.5858.1150/10.22077

شناسایی چالش‌های پیش‌روی برنامه‌های توسعه ظرفیت‌های جوانان روستایی در نظام ترویج کشاورزی ایران

امیر افضل‌ی گروه^{۱*}، اسماعیل کریمی دهکردی^۲، جواد قاسمی^۳ و حسام‌الدین غلامی^۴

۱. دانش آموخته دکتری آموزش کشاورزی، دانشکده اقتصاد و توسعه کشاورزی، دانشگاه تهران، کرج، ایران

۲. دانشیار، گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

۳. استادیار، موسسه آموزش و ترویج کشاورزی، سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، تهران، ایران

۴. استادیار، موسسه آموزش و ترویج کشاورزی، سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، تهران، ایران

* نویسنده مسئول، ایمیل: afzali.amir32@yahoo.com

چکیده:

جوانان روستایی، به‌عنوان کشاورزان و تولیدکنندگان آینده بخش کشاورزی و روستایی و نیروی مولد این بخش از اهمیت خاصی در زمینه دستیابی به توسعه پایدار برخوردار هستند. از نظر بسیاری از صاحب‌نظران، نظام ترویج کشاورزی ایران به‌عنوان متولی توسعه منابع انسانی در بخش کشاورزی، بایستی نقش ویژه و محوری در این زمینه ایفا نماید، اما در این زمینه، با چالش‌ها و مشکلاتی مواجه بوده است. بر این اساس، هدف اصلی پژوهش حاضر، شناسایی چالش‌های پیش‌روی برنامه‌های توسعه ظرفیت‌های جوانان روستایی در نظام ترویج کشاورزی ایران بود که با استفاده از رویکرد کیفی انجام شد. در این پژوهش، با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند و معیار اشباع نظری، ۲۴ نفر از اعضای هیات‌علمی، مدیران، کارشناسان و صاحب‌نظران مرتبط، به‌عنوان نمونه مورد مطالعه تعیین شدند که با استفاده از ابزار مصاحبه نیمه‌ساختاریافته اطلاعات مورد نظر از آنها جمع‌آوری گردید. به‌منظور تحلیل داده‌ها نیز از روش تحلیل محتوای کیفی با کدگذاری نظام‌مند به کمک نرم‌افزار Maxqda 12 استفاده شد. نتایج پژوهش نشان داد که در مجموع، ۶۸ چالش در قالب دو مؤلفه اصلی (۱) چالش‌های مرتبط با نظام ترویج و آموزش کشاورزی (شامل چهار مؤلفه فرعی نهادی- سازمانی، فرهنگی- اجتماعی، نیروی انسانی و علمی- تخصصی) و (۲) چالش‌های کلان مرتبط با روستا و جامعه روستایی (شامل پنج مؤلفه فرعی سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی، فضایی، اقتصادی، آموزشی و فرهنگی- اجتماعی) پیش‌روی برنامه‌های توسعه ظرفیت‌های جوانان روستایی در نظام ترویج کشاورزی ایران وجود دارد. در نهایت، بر اساس یافته‌های تحقیق، پیشنهادهایی به‌منظور برون‌رفت از چالش‌ها و بهبود نقش‌آفرینی نظام ترویج در این زمینه ارائه شد.

واژگان کلیدی:

ترویج کشاورزی، توسعه روستایی و کشاورزی، توسعه ظرفیت، جوانان روستایی.

تاریخ ارسال:

۱۴۰۱/۰۹/۱۵

تاریخ بازنگری:

۱۴۰۱/۱۱/۰۳

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۲/۰۱/۱۴

۱- مقدمه

توسعه روستایی، در چند دهه اخیر به یکی از دغدغه‌های اصلی متولیان و پژوهشگران این عرصه بین‌المللی به‌ویژه کشورهای در حال توسعه تبدیل شده است (فیروزآبادی و جعفری، ۱۳۹۵). در ایران، روستاها با وجود برخورداری از نعمت‌های طبیعی و ظرفیت‌های فراوان، از منظر امکانات اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، از بهره کمتری نسبت به شهرها برخوردارند؛ به‌گونه‌ای که به‌عنوان مناطق محروم به‌شمار می‌روند. این امر تبعات ناگواری متعددی در پی داشته است و به‌ویژه سبب مهاجرت گسترده روستاییان به شهرها برای جستجوی کار و زندگی بهتر شده است (اکبری و همکاران، ۱۳۹۴). بر این اساس، وضعیت کنونی حاکم بر کشور، شکاف چشمگیری میان نواحی توسعه‌یافته و کم توسعه به‌وجود آورده است (یعقوبی و احمدی، ۱۳۹۷). از طرفی، امروزه جوامع روستایی و کشاورزی نسبت به دهه‌های گذشته، با تغییرات و تحولات و چالش‌های بسیاری از جمله تغییرات محیط‌زیستی و منابع طبیعی، فرسایش خاک، از دست رفتن جنگل‌ها، گسترش مناطق کویری، از بین رفتن گونه‌های گیاهی و جانوری، تغییرات اقلیمی، ورود فناوری‌های جدید به روستا، تغییر نگرش‌های اجتماعی روستاییان و جهت‌گیری‌های جدید سیاسی و اقتصادی مواجه‌اند (Vitale Brovarone, 2020). در نتیجه، هر روزه مناطق روستایی با چالش‌های راهبردی افزایش فاصله توسعه‌ای بین شهر و روستا روبه‌رو هستند (اکبری و همکاران، ۱۳۹۴).

در این بین، نیروی جوان و مولد از مهم‌ترین ظرفیت‌ها برای پیشبرد اهداف توسعه هر کشور به‌شمار می‌رود. بر این اساس، سرمایه‌گذاری و تربیت نسل جوان مجهز به آگاهی و دانش روز و انگیزه مناسب نیز از اولویت‌های مهم هر کشور به‌شمار می‌رود (Birowo & Hansen, 2019). زمانی می‌توان به توسعه روستایی دست یافت که بتوان زمینه جذب، توانمندسازی و حفظ جوانان روستایی در روستا و اشتغال آنها به فعالیت‌های کشاورزی را فراهم نمود. جوانان، خواسته‌هایی چون شغل، درآمد، شأن و منزلت و موقعیت اجتماعی دارند که برای حفظ این جوانان در جامعه روستایی و شغل کشاورزی، شناسایی و مدنظر قرار دادن این امیال و آرزوها و تلاش در راستای فراهم‌سازی امکان دستیابی آنان به اهدافشان لازم و ضروری است (Ha & Tung, 2022).

با این وجود، جوانان آنگونه که شایسته است مورد توجه برنامه‌ریزان توسعه روستایی و کشاورزی قرار نگرفته است و با چالش‌های مختلفی مواجه هستند (ارتیاعی و همکاران، ۱۳۹۰). مقایسه نسبت جمعیت شهری به روستایی بر اساس سرشماری سال‌های ۱۳۳۵ و ۱۳۹۵ نشان دهنده کاهش نسبت جمعیت روستایی از ۶۸ درصد به زیر ۲۶ درصد است؛ همچنین نسبت جوانی جمعیت روستایی کشور از ۴۳/۰۶ درصد در سال ۱۳۳۵ به ۲۶/۹ درصد در سال ۱۳۹۵ رسیده است (سرشماری عمومی نفوس و مسکن، ۱۳۹۵). تقریباً بالاترین سطح هرم جمعیتی ایران، بین ۲۰ تا ۳۵ سال است (مرکز آمار ایران، ۱۴۰۱)، اگرچه عواملی چون تبدیل روستاها به شهر و پیر شدن جمعیت می‌توانند سبب کاهش این نسبت‌ها باشند؛ اما مسئله مهاجرت و کاهش جمعیت روستاها انکارناپذیر است. در این بین، عمده‌ترین گروه‌های مهاجر را جوانان تشکیل می‌دهند که این امر منجر به از دست رفتن نیروی کار مولد در روستاهای کشور و پیرتر شدن جمعیت فعال در بخش کشاورزی و در نهایت به خطر افتادن پایداری مناطق روستایی و امنیت غذایی کشور می‌شود (Vasylytsiv et al, 2020). اشتغال جوانان و رابطه آن با توسعه پایدار روستایی و کشاورزی موضوع دیگری است که به‌طور روزافزون مورد توجه جوامع بین‌المللی قرار گرفته است (سواری ممبئی، ۱۳۹۷). این در حالی است که نرخ بیکاری جوانان ۱۸ تا ۳۵ ساله روستایی

ایران در بهار سال ۱۴۰۱؛ در حدود ۱۲/۴ درصد گزارش شده است (مرکز آمار ایران، ۱۴۰۱)؛ که حجم قابل توجهی را به خود اختصاص می‌دهد. بنابراین، کمک به جوانان برای تحقق بخشیدن به پتانسیل کامل خود با به دست آوردن دسترسی به اشتغال مولد و مناسب پیش شرط لازم برای ریشه کن کردن فقر، توسعه و صلح پایدار است (Le & Khanh, 2011). این در حالی است که در حال حاضر، بسیاری از جوانان روستایی دارای تحصیلات دانشگاهی هستند و سرمایه انسانی مناسبی در این بخش وجود دارد، اما به دلیل چالش‌ها و مشکلاتی از جمله عدم توجه و شناسایی و بی‌توجهی به عوامل موثر بر اشتغال جوانان در مناطق روستایی و فعالیت‌های کشاورزی، نبود جاذبه در روستا برای کار و زندگی، نبود متولی امور جوانان روستایی، ضعف امکانات و زیرساخت‌ها در محیط روستایی نسبت به شهرها و مسائل دیگر، جوانان روستایی تمایل دارند تا از روستاها خارج شوند (قاسمی و کرمی دهکردی، ۱۳۹۹ ب).

بنابراین، با توجه به چالش‌های یاد شده، برنامه‌های توسعه ظرفیت‌های جوانان روستایی با ارائه مهارت‌ها و توانایی‌های لازم در این گروه می‌تواند پشتیبانی لازم برای آنها فراهم کند (Le & Khanh, 2011) که در سال‌های اخیر، این موضوع برای ایفای نقشی پویا در توسعه کشاورزی و روستایی به یک اولویت جهانی تبدیل شده است (Anggoro et al., 2022).

با بررسی مشکلات جامعه روستایی که بخشی از آنها ناشی از عدم توجه کافی به جوانان روستایی و تربیت و توانمندسازی نیروی مولد در این بخش است، می‌توان گفت که برنامه‌ریزی و تلاش‌های نهاد ترویج کشاورزی به عنوان یکی از عناصر دخیل در مقوله توسعه ظرفیت‌های جوانان روستایی در سال‌های اخیر ناکافی بوده است؛ بنابراین لازم است تا در گام نخست، در پژوهشی به بررسی چالش‌ها و موانع پیش‌روی موفقیت برنامه‌های توسعه جوانان روستایی پرداخته شود تا بتوان بر اساس آن، راهکارهای مناسبی به منظور رفع این موانع ارائه شود که در این پژوهش به این مقوله پرداخته شده است.

۲- بنیان نظریه‌ای

ظرفیت، به عنوان توانایی افراد، سازمان‌ها و جامعه به عنوان یک کل برای مدیریت موفق امور است (Bester, 2016). توسعه ظرفیت به عنوان یکی از عناصر ضروری برای تحقق اهداف اصلی توسعه پایدار در دنیای امروز شناخته شده است. این بحث، به ویژه بر گسترش همکاری‌ها به منظور درگیر نمودن گروه‌های جامعه مدنی به عنوان شرکای تمام‌عیار تأکید دارد و معمولاً با ایجاد مشارکت به خصوص میان بخش‌های دولتی و خصوصی همراه است (Crave & Sawi, 2001). بنابراین، توسعه ظرفیت، یکی از عوامل موثر بر میزان مشارکت جوامع روستایی در فعالیت‌های توسعه‌ای خواهد بود. توسعه ظرفیت فرآیندی است که توسط آن افراد می‌توانند از طریق دستیابی به منابع آموزشی، توانایی و مهارت‌هایی (فردی یا جمعی) را کسب نمایند که آنها را در مشارکت برای دستیابی به اهداف مشترک یاری می‌نماید (Yami et al., 2019). این امر به آموزش فردی، مهارت‌ها و انطباق آن با تغییرات اقتصادی، اجتماعی و شرایط محیطی‌زیستی؛ همچنین به طور گسترده به اجتماع و به طور خاص به نهادها و سازمان‌ها و زیرساخت‌های آن باز می‌گردد (University of Foreign Affairs, 2000).

در این بین، نظام ترویج کشاورزی، به عنوان یکی از زیرنظام‌های کشاورزی، دارای ماهیتی خدماتی - آموزشی است که سعی دارد از طریق بهبود روش‌ها و فنون کشاورزی، در تولید و درآمد، ارتقاء سطح زندگی و بالا بردن استانداردهای

اجتماعی و آموزشی گروه‌های مختلف ذی‌نفع در جوامع روستایی و بخش کشاورزی تأثیرگذار باشد (Swanson & Samy, 2002; Fiaz et al, 2018). یکی از گروه‌های هدف بسیار مهم برنامه‌ها و فعالیت‌های ترویجی، جوانان روستایی هستند (تاجری و همکاران، ۱۳۹۲).

اصولاً برنامه‌های ترویج و آموزش جوانان روستایی و کشاورزان آینده در قالب دو رویکرد (۱) آموزش‌های رسمی از طریق مدارس و هنرستان‌های کشاورزی و یا دانشگاه‌ها و (۲) ترویج و توسعه ظرفیت‌های جوانان روستایی از طریق نهاد ترویج و برنامه‌های آموزش غیررسمی ارائه می‌شود. در ایران، ترویج و توسعه فعالیت‌های جوانان روستایی از اوایل دهه ۱۳۳۰ همزمان با تشکیل اداره کل ترویج کشاورزی وزارت کشاورزی شروع به کار کرد و از سال ۱۳۳۵ هجری شمسی، کار ایجاد و توسعه باشگاه‌های جوانان روستایی آغاز شد. برنامه ترویج جوانان با فراز و نشیب‌های مختلف، تا سال ۱۳۵۷ و تا زمان پیروزی انقلاب اسلامی ادامه داشت (شهبازی، ۱۳۷۵). بعد از انقلاب نیز فعالیت‌های پراکنده‌ای در این زمینه انجام می‌شد تا اینکه در ۱۳۷۲ تشکیل باشگاه‌های جوانان روستایی مجدداً به‌عنوان یک الگو مورد قبول و پذیرش برنامه‌های ترویج کشاورزی قرار گرفت و این فعالیت در معاونت ترویج وقت سرعت و جدیت بیشتری به خود گرفت (علیزاده شایق، ۱۳۸۵). این برنامه تا زمان ادغام دو وزارتخانه جهاد و کشاورزی ادامه داشت، ولی پس از آن به دلیل دیده نشدن جایگاه سازمانی و تشکیلاتی و اعتباری لازم، کمرنگ‌تر شده، کم‌کم به دست فراموشی سپرده شد و پس از آن عملاً نظام ترویج کشاورزی فعالیت ساختارمندی در این بخش نداشته است (قاسمی و کرمی دهکردی، ۱۳۹۹ ب).

بنابراین، با وجود آنکه توانمندسازی و توسعه ظرفیت نیروی انسانی تولیدکننده و بهره‌برداران، تشکل‌های مردمی و کارگزاران اجرایی از اهداف مهم نظام ترویج و آموزش کشاورزی است؛ اما بسیاری از صاحب‌نظران معتقدند که نظام ترویج کشاورزی ایران به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های اصلی توسعه کشاورزی در کشور به اهداف خود در زمینه توسعه ظرفیت‌های جوانان روستایی در سال‌های اخیر آنچنان که می‌بایست دست نیافته است (کریمی گوغری و همکاران، ۱۳۹۶). از آنجائی که بخش عمده‌ای از مشکلات جوانان روستایی از طریق ارائه آموزش‌های رسمی و غیررسمی برطرف می‌شود و می‌توان ضمن توانمند نمودن آنها از بعد فنی، از لحاظ روحی روانی و عاطفی و تقویت حس تعلق خاطر زمینه حضور موثر آنها در محیط اقتصادی اجتماعی روستا و در نهایت زمینه تحقق اهداف توسعه پایدار روستایی و کشاورزی را فراهم نماید (قاسمی و کرمی دهکردی، ۱۳۹۹ الف)، ضروری است که به‌منظور رفع خلاءها و کاستی‌های موجود، نسبت به بازطراحی و اجرای برنامه‌های توسعه ظرفیت‌های جوانان روستایی توسط نهاد ترویج و بر اساس شرایط و نیازهای روز جامعه روستایی اقدام شود. هر چند بعد از وقفه‌ای حدود ۲۰ ساله، که تقریباً هیچ‌گونه برنامه مدون و متخصص ترویج جوانان روستایی در کشور وجود نداشت، از سال ۱۳۹۸، در معاونت آموزش و ترویج کشاورزی سازمان تات، مطالعه و تدوین برنامه جامع توسعه ظرفیت‌های جوانان روستایی و عشایری آغاز که در قالب آن کانون‌های جوانان روستایی و عشایری از سال ۱۳۹۹ تشکیل و شروع به کار کرده‌اند (قاسمی و همکاران، ۱۴۰۱). این برنامه در آغاز راه است که با حمایت و پشتیبانی لازم می‌توان به‌عنوان شروع دوباره نظام ترویج به بحث جوانان روستایی و عشایری موثر واقع شود.

در ادامه، به بررسی برخی از پژوهش‌های انجام شده مرتبط با موضوع پژوهش پرداخته می‌شود. البته، با توجه به نبود برنامه مدون و منسجم در خصوص توسعه ظرفیت‌های جوانان روستایی با نقش‌آفرینی نظام ترویج در کشور طی دو دهه اخیر، طبیعتاً پژوهشی که مستقیماً به این موضوع پرداخته باشد وجود ندارد و مطالعات بیشتر به دیگر مقوله‌های مربوط به جوانان روستایی به شکل عام پرداخته است، لذا به مواردی که تا حد زیادی مرتبط با موضوع تحقیق باشد اشاره می‌شود.

به‌طور مثال، عمانی (۱۳۸۴)، در مطالعه‌ای با عنوان ایجاد اشتغال برای جوانان روستایی، راهکارهایی را برای کاهش مهاجرت و دستیابی به شرایط مناسب برای بسط اشتغال جوانان در مناطق روستایی و حرکت در مسیر توسعه روستایی ارائه کرده است که عبارت‌اند از: تأکید بر شناسایی ویژگی‌های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی مؤثر بر انگیزه جوانان برای اشتغال در روستاها، توجه کارگزاران به اشتغال جوانان روستایی در قالب اساسی‌ترین راهبرد برنامه‌های توسعه روستایی و تأکید اساسی بر تشکیل باشگاه‌ها و تشکل‌های جوانان روستایی به‌منظور ساماندهی فعالیت‌های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی در سطح جامعه‌ی روستایی.

ارتیعی و همکاران (۱۳۹۰) در پژوهشی با عنوان عوامل مؤثر بر مشارکت جوانان روستایی در زمینه توسعه کشاورزی به این نتیجه دست‌یافته‌اند که، متغیرهای نگرش نسبت به اشتغال در فعالیت‌های کشاورزی، عوامل انگیزشی مؤثر بر مشارکت، استفاده از منابع اطلاعاتی و ارتباطی، میزان اراضی و سن، تعیین‌کننده ۵۶/۷ درصد از تغییرات در میزان مشارکت جوانان در زمینه توسعه کشاورزی بوده است. تاجری مقدم و همکاران (۱۳۹۳)، با عنوان نقش و جایگاه باشگاه‌های کشاورزان جوان در توسعه روستایی شهرستان خلیل‌آباد خراسان رضوی بیان می‌کند که میزان فعالیت کشاورزان جوان در باشگاه تأثیر مثبت و معنی‌داری بر میزان درآمد افراد و توسعه روستا داشته است.

شمس و همکاران (۱۳۹۴) در بررسی دلایل بی‌انگیزگی جوانان روستایی به اشتغال در بخش کشاورزی شهرستان بوئین‌زهرا بیان داشتند که پر زحمت بودن حرفه کشاورزی در مقایسه با سایر مشاغل، کم درآمد بودن حرفه کشاورزی نسبت به مشاغل دیگر، عدم توجه کافی برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران به بخش کشاورزی و روستایی مهم‌ترین دلایل بوده‌اند. همچنین، چهار عامل اقتصادی، نگرشی، اجتماعی و آموزشی، ۴۸/۷۴ درصد از واریانس عدم انگیزه به اشتغال در بخش کشاورزی را تبیین کردند. بر اساس نتایج پژوهش یعقوبی و همکاران (۱۳۹۶) عامل‌های مشوق و بازدارنده گرایش جوانان روستایی به شغل کشاورزی در روستاهای قصرشیرین، در شش گروه جذابیت پایین کشاورزی و نبود تسهیلات کافی اشتغال، سودمندی بالاتر مشاغل غیرکشاورزی و سختی کار کشاورزی، نگرش منفی به روستا و امکان کسب موقعیت بالاتر در شهر، نبود بستر مناسب برای کشاورزی، کم بود امکانات رفاهی، بهداشتی و تفریحی در روستا و سوددهی بالاتر سرمایه در شهر خلاصه شدند. سواری ممبئی و همکاران (۱۳۹۸) در بررسی تمایل جوانان روستایی به اشتغال در بخش کشاورزی شهرستان باغملک دریافتند که سازه‌های نگرش، کنترل رفتاری درک شده، هنجار اخلاقی، هویت خود و هنجار توصیفی از تئوری رفتار برنامه‌ریزی شده، ۰/۷۱ و سازه‌های خودکارآمدی، نتیجه انتظارات، درک رفتار دیگران، علاقه و موانع از نظریه شغلی شناخت اجتماعی، ۰/۷۴ از واریانس تمایل جوانان نسبت به اشتغال در بخش کشاورزی را پیش‌بینی کردند. رستمعلی‌زاده و حسینی (۱۳۹۹) در بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت اقتصادی و اجتماعی جوانان روستایی شهرستان‌های هشترو و اسکو دریافتند که هر چقدر سطح کیفیت زندگی، رضایت از زندگی و وابستگی به محل زندگی بالاتر باشد، میزان مشارکت اجتماعی و اقتصادی افزایش یافته است. هم‌تین و اطهری (۱۴۰۱) مهم‌ترین دلایل کاهش تمایل جوانان روستایی به شغل کشاورزی شهرستان گیلانغرب را مخاطره‌پذیری بالای شغل کشاورزی، درآمد پایین و دشواری حرفه کشاورزی، نگرش منفی نسبت به روستا، کمبود امکانات بهداشتی، درمانی و رفاهی در روستا و نبود تسهیلات اعتباری کافی در بخش کشاورزی برشمردند.

نتایج پژوهش قنبری موحد و همکاران (۱۴۰۱) در زمینه بررسی رفاه ذهنی جوانان روستایی و تأثیر آن بر ماندگاری در روستا نشان داد که متغیرهای درآمد، وضعیت اشتغال، دسترسی به خدمات بهداشتی، وضعیت سلامتی، دسترسی به

امکانات تفریحی، تحصیلات، همبستگی اجتماعی و فاصله از شهر بر رفاه ذهنی جوانان روستایی موثر بوده‌اند. بر اساس نتایج مطالعه‌ای در زمینه بررسی نیازهای توسعه‌ای جوانان روستایی در کشور نیجریه مشخص شد که این نیازها عبارت‌اند از: فرصت‌های شغلی، پیشرفت آموزشی، حفاظت از محیط‌زیست، توسعه اجتماعی، کسب مهارت، تعامل و خدمات اجتماعی، خدمات بهداشتی، تولید محصول، پرورش دام، تصمیم‌گیری در برنامه‌ریزی توسعه آموزش رهبری توسعه و بهبود شخصیت، فعالیت‌های سودآور و کسب اطلاعات و دانش (Adesope et al., 2010). ون و همکاران (2015) در تحقیق خود دریافتند که بین سطح توسعه یافتگی جوانانی که والدین آنها به شهر مهاجرت کردند و سایر جوانان تفاوت وجود ندارد. موری و همکاران (2014) در بررسی عوامل موثر در توسعه مثبت جوانان روستایی در مقابل بروز رفتارهای پرخطر دریافتند که اعتماد به توانایی خودتنظیمی و احساس شایستگی برای موفقیت در آینده با داشتن والدین مراقب، درگیر و هوشیار از عوامل مهم توسعه جوانان روستایی بوده است. بوور و همکاران (2021) در پژوهش خود با بررسی شواهدی از جوامع روستایی به بررسی نقش ارتباط با طبیعت و میزان توسعه شایستگی‌ها در جوانان پرداخته‌اند آنها به این نتیجه دست یافتند که ارتباط معنی‌داری بین تجارب مبتنی بر طبیعت و میزان توسعه یافتگی جوانان وجود دارد.

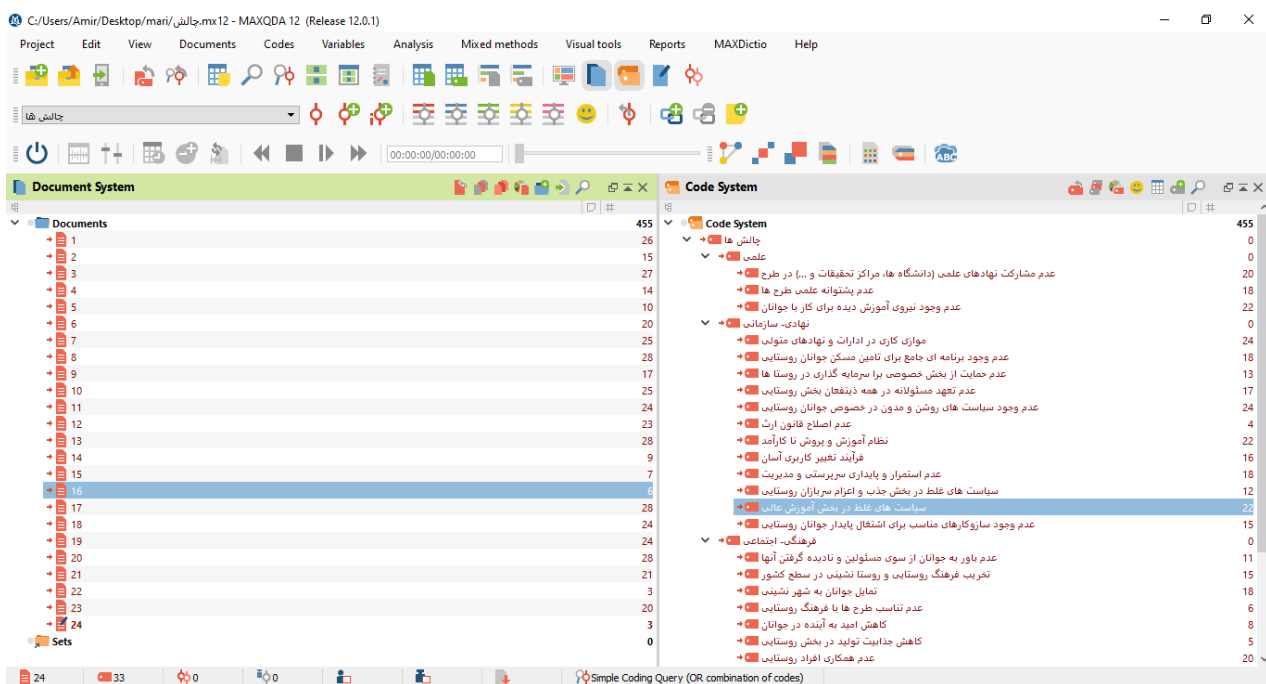
یودیوجی و همکاران (2021) به بررسی اثرات یک طرح حمایت از جوانان روستایی نیجریه بر توسعه کارآفرینی کشاورزی در بین آنها پرداخته‌اند مطالعات آنها نشان می‌دهد که این طرح حمایتی تأثیر قابل‌توجهی بر نوآوری و کارآفرینی جوانان روستایی در کشاورزی دارد. زو و همکاران (2022) به بررسی نقش آموزش‌های خدمت‌محور در توسعه شایستگی‌های رهبری در بین جوانان روستایی چین را بررسی نموده‌اند بر اساس یافته‌های آنها شواهدی را ارائه می‌کنند که از استفاده از یادگیری خدمت‌محور در پرورش شایستگی‌های اثر مثبت و معنی‌داری دارد.

۳- روش، تکنیک‌ها و قلمرو

پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی است؛ با توجه به نظرات برخی صاحب‌نظران در قلمرو نظام ترویج و آموزش کشاورزی، به شناسایی چالش‌ها و موانع توسعه ظرفیت جوانان روستایی پرداخته شده است. از نظر چگونگی گردآوری داده‌ها نیز، میدانی و از نظر پارادایم، در گروه پژوهش‌های کیفی طبقه‌بندی می‌شود. مشارکت‌کنندگان بالقوه این پژوهش، کارشناسان و صاحب‌نظران بخش اجرای ترویج و آموزش کشاورزی، اعضای هیات‌علمی رشته‌های توسعه کشاورزی و ترویج و آموزش کشاورزی؛ همچنین افراد دارای تجارب و اطلاعات لازم در زمینه ترویج و توسعه جوانان روستایی را شامل می‌شد. برای انجام این پژوهش، نیاز به انتخاب افرادی بود که علاوه بر آگاهی کافی درباره پدیده و تمایل به همکاری، قادر باشند تا جزئیات اطلاعات تجربی خود را درباره پدیده مورد بررسی با مصاحبه‌کننده مطرح کنند. بر این اساس، با استفاده از رویکرد نمونه‌گیری هدفمند و استفاده از معیار اشباع نظری، 24 نفر شامل هشت نفر عضو هیات‌علمی دانشگاه‌ها و موسسات پژوهشی و 16 نفر کارشناس و صاحب‌نظر واجد ویژگی‌های فوق‌الذکر از مجموعه بخش اجرای ترویج و آموزش کشاورزی اعم از شاغل یا بازنشسته به‌عنوان نمونه پژوهش مورد مصاحبه قرار گرفتند. لازم به ذکر است که از مجموع این افراد، تنها سه نفر (هر سه کارشناس) زن و بقیه یعنی 21 نفر مرد بودند.

به‌دلیل چندوجهی بودن پدیده مورد مطالعه و نیز نیاز بررسی آن از دیدگاه صاحب‌نظران، از ابزار مصاحبه نیمه‌ساختاریافته برای گردآوری داده‌های کیفی در خصوص شناسایی چالش‌ها و موانع توسعه ظرفیت‌های جوانان روستایی

استفاده شد. دلیل استفاده از این روش نیز این است که افزون بر امکان تبادل اندیشه، می‌تواند بحث و موضوع مصاحبه را برای دستیابی به اهداف پژوهش هدایت کند. همچنین، در طول فرآیند مصاحبه، امکان مشاهده احساسات و رسیدن به نظرات و دیدگاه‌های مصاحبه‌شوندگان درباره موضوع پژوهش نیز وجود خواهد داشت. برای تحلیل داده‌های به‌دست آمده از مصاحبه نیمه ساختاریافته با صاحب‌نظران نیز، از روش تحلیل محتوا کیفی با کدگذاری نظام‌مند به کمک نرم‌افزار Maxqda 12 در شش مرحله اصلی شامل: (۱) مرور داده‌ها و مطالعه دقیق آنها، (۲) تدوین راهنمای کدگذاری، (۳) سازماندهی داده‌ها، (۴) طبقه‌بندی داده‌ها، (۵) کدگذاری باز و (۶) کدگذاری محوری استفاده شد (Creswell, 2012) (شکل ۱).

شکل ۱- محیط نرم‌افزار مکس کیودا به‌همراه کدهای استخراج شده

در این پژوهش، برای سنجش بسندگی پژوهش و اطمینان‌یابی از کیفیت داده‌ها و تفسیرهای صورت گرفته، ترکیبی از معیارها و راهبردها از قبیل ارائه خلاصه‌ای از سخنان مصاحبه‌شونده در پایان هر مصاحبه برای اطمینان از درستی مطالب بیان شده، بازبینی یافته‌های پژوهش از سوی اعضای مشارکت‌کننده در پژوهش و بازبینی همکاران پژوهشی، گردآوری داده‌ها از افراد گوناگون و استفاده از منابع تخصصی (به هم تنیدگی منابع داده‌ها)، توصیف دقیق شرایط انجام پژوهش و شرکت‌کنندگان، بازبینی مطالب در دو مرحله (در حین و در پایان کار) و مستندسازی داده‌های به‌دست آمده از مصاحبه از سوی پژوهشگر و بررسی و تأیید بیشتر مصاحبه‌شوندگان از ابعاد و مقوله‌های به‌دست آمده از تحلیل محتوای مصاحبه‌ها مورد استفاده قرار گرفت. بر این اساس، برای اجرای تحقیق، مراحل زیر طی شدند:

۱. پس از تماس با صاحب‌نظران، برای تنظیم زمان مصاحبه و پیش از برگزاری مصاحبه، خلاصه پیشینه نظری و تجربی موضوع پژوهش برای هر یک از آنها فرستاده شد.

۲. در روز برگزاری جلسه، ضمن بیان نتایج مصاحبه‌های پیشین با صاحب‌نظران، پرسش‌های مصاحبه برای آنها مطرح شد؛ سپس از آنها خواسته شد که نظرات خود را بیان کنند.

۳. برای ثبت پاسخ‌های مصاحبه‌شوندگان، نخست فرم مصاحبه طراحی شد. سپس برای ثبت نظرات و دیدگاه‌های هر یک از متخصصان، یادداشت‌برداری و ضبط گفتگوها انجام شد.
۴. فرآیند مصاحبه با صاحب‌نظران تا هنگام شناسایی چالش‌های توسعه ظرفیت‌های جوانان روستایی در نظام ترویج کشاورزی ایران و دستیابی به اشباع نظری ادامه پیدا کرد.
۵. پس از انجام مصاحبه و تهیه متن نوشتاری پاسخ‌های مصاحبه‌شوندگان، فرآیند بررسی محتوای آشکار و پنهان داده‌های به‌دست آمده از گفته‌ها و نوشته‌ها مصاحبه‌شوندگان به کمک نرم‌افزار Maxqda 12 آغاز شد.

۴- یافته‌ها و تحلیل داده

همانطور که گفته شد، این پژوهش در پی شناسایی چالش‌های پیش‌روی برنامه‌های توسعه ظرفیت‌های جوانان روستایی با رویکرد کیفی و با استفاده از نرم‌افزار Maxqda 12 بود. بر این اساس، در نتیجه کدگذاری و حذف داده‌های تکراری و تلخیص نهایی داده‌ها، در نهایت ۶۸ چالش در این زمینه شناسایی و استخراج شد. سپس، مقوله‌هایی که به‌طور هدف‌مند بیانگر یک مقوله کلی‌تر بودند، زیرمجموعه هم قرار گرفته و نام‌گذاری شدند. در نهایت چالش‌های اصلی توسعه ظرفیت‌های جوانان روستایی به دو دسته کلی چالش‌های مربوط به نظام ترویج و آموزش کشاورزی و چالش‌های کلان مرتبط با روستا و جامعه روستایی دسته‌بندی شدند (جدول ۱)

جدول ۱- چالش‌های پیش‌روی برنامه‌های توسعه ظرفیت‌های جوانان روستایی

تعداد ارجاعات	مفاهیم	مقوله اولیه	مقوله اصلی	مقوله کانونی
۲۲	عدم ثبات مدیریتی در نظام ترویج کشاورزی			
۲۱	عدم آشنایی کافی مسئولان اجرایی با مقوله ترویج جوانان روستایی			
۲۰	تمرکز بر برنامه‌های کوتاه‌مدت و نبود برنامه بلندمدت در زمینه توسعه ظرفیت‌های جوانان روستایی			چالش‌های پیش‌روی اجرای برنامه‌های توسعه ظرفیت‌های جوانان روستایی
۲۰	بوروکراسی اداری دست و پا گیر			چالش‌های مرتبط با نظام ترویج و آموزش کشاورزی
۱۹	عدم پیش‌بینی و تخصیص اعتبار کافی به برنامه‌های توسعه ظرفیت‌های جوانان روستایی	نهادی- سازمانی		
۱۹	وجود رویکرد برنامه‌ریزی متمرکز و بالا به پایین			
۱۸	وجود مدیران با تخصص غیرمرتبط در نظام ترویج کشاورزی			
۱۷	عدم وجود نظام ارزیابی، بهبود و ارتقاء و تضمین کیفیت در نظام ترویج کشاورزی			
۱۶	عدم وجود رویکرد اجرایی مناسب در حوزه جوانان در نظام ترویج کشاورزی			
۱۵	عدم انعطاف‌پذیری لازم در تخصیص اعتبارات ترویج			
۵	عدم توجه کافی به نوآوری در نظام ترویج کشاورزی			
۲۰	عدم اعتماد کافی جوانان روستایی به طرح‌های دولتی (اعتماد اجتماعی)	فرهنگی-		
۱۹	عدم اعتقاد و باور لازم در مسئولان به اثرگذاری نظام ترویج در بهبود وضعیت جوانان روستایی	اجتماعی		

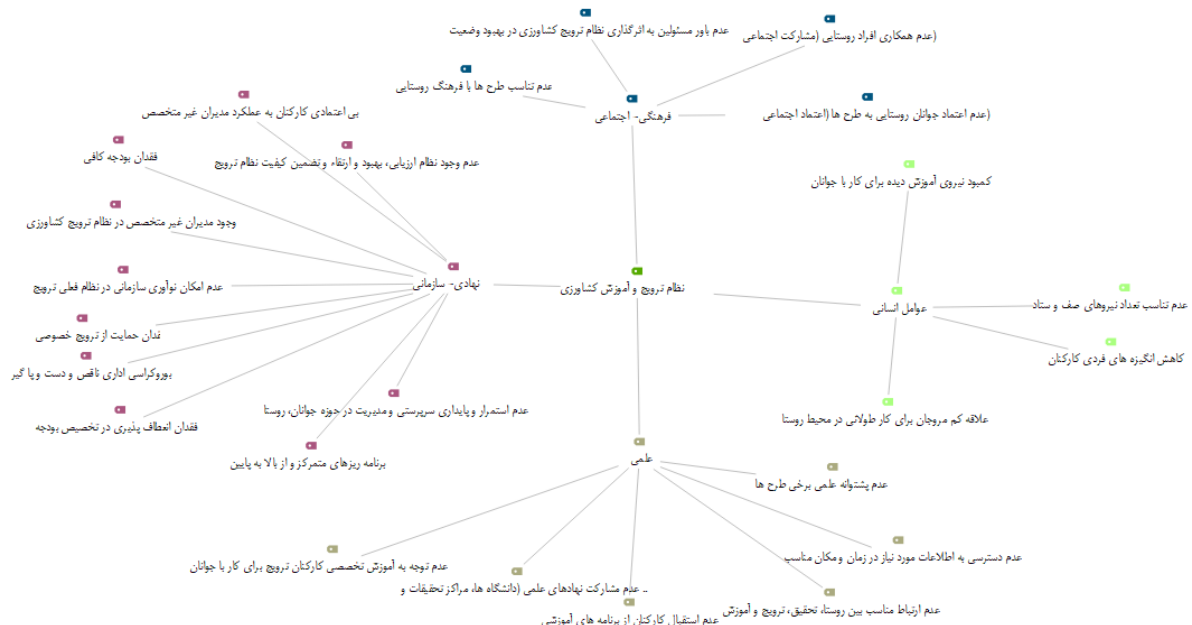
۱۵	عدم تمایل کافی به همکاری روستاییان در طرح‌ها و برنامه‌های پیشنهادی (مشارکت اجتماعی)		
۱۴	عدم تناسب برخی از طرح‌ها و برنامه‌های ترویجی با ساختار اجتماعی - فرهنگی روستاها		
۲۳	کمبود نیروی متخصص و آموزش دیده در زمینه جوانان روستایی	نیروی انسانی	
۲۰	عدم علاقه کافی در مروجان برای کار در محیط روستا		
۱۷	عدم تناسب تعداد نیروهای صف و ستاد در مقایسه با فعالیت‌های مورد انتظار		
۱۶	عدم انگیزه‌های مادی و معنوی در نیروهای صف و ستاد برای انجام فعالیت‌های جدید		
۲۰	عدم ارتباط مناسب بین محیط روستا، تحقیقات و ترویج	علمی - تخصصی	
۱۹	عدم دسترسی به منابع اطلاعاتی مورد نیاز در زمان و مکان مناسب		
۱۸	عدم توجه به آموزش تخصصی کارکنان ترویج در زمینه جوانان روستایی		
۱۴	عدم پشتوانه علمی برخی طرح‌ها و برنامه‌های ترویجی		
۱۲	عدم مشارکت کافی نهادهای علمی (دانشگاه‌ها، مراکز تحقیقات و ...) در مقوله جوانان روستایی		
۱۱	عدم استقبال کافی کارکنان از برنامه‌های آموزشی ضمن خدمت		
۲۳	عدم ثبات مدیریتی در حوزه جوانان، روستا و کشاورزی	سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی	
۲۰	عدم برنامه‌ریزی جامع برای توسعه ظرفیت‌های جوانان روستایی		
۲۰	تحولات جمعیتی خارج از کنترل نظام برنامه‌ریزی و اجرایی کشور		
۱۹	رویکرد بخشی و کوتاه‌مدت در نظام برنامه‌ریزی کشور		
۱۸	ضعف هماهنگی در امور توسعه روستایی و توسعه ظرفیت‌های جوانان روستایی		
۱۷	موازی‌کاری در سازمان‌ها و نهادهای متولی		
۱۷	عدم وجود متولی مسئولیت‌پذیر برای جوانان روستایی		
۱۶	عدم تعهد مسئولان در همه ذینفعان بخش روستایی		
۱۶	توجه ناکافی به تدوین و اجرای برنامه‌های راهبردی در حوزه جوانان روستایی در سطح کلان		
۱۳	عدم باور به جوانان از سوی مسئولین و نادیده گرفتن آنها		
۱۲	عدم وجود سیاست‌های روشن و مدون در خصوص جوانان روستایی	چالش‌های کلان مرتبط با روستا و جامعه روستایی	
۱۱	نبود انسجام سازمانی در حوزه جوانان روستایی از سطوح ستادی تا عملیاتی		
۹	ضعف مدیریت روستا در سطح محلی		
۲۱	عدم برخورداری از زیرساخت‌های مناسب مانند آب آشامیدنی، راه دسترسی و ... در روستاها		
۲۰	تفاوت فاحش بین دسترسی به امکانات رفاهی در شهر و روستا		فضایی
۱۹	توزیع ناعادلانه یارانه بین مناطق روستایی و شهری		
۱۶	عدم وجود برنامه‌ای جامع برای تامین مسکن و اشتغال جوانان روستایی		
۱۳	برخورداری از خدمات عمومی کمتر روستاها نسبت به شهرها		
۱۰	خشکسالی و مشکلات محیط‌زیستی در روستاها		اقتصادی
۸	عدم برخورداری از خدمات بهداشتی و درمانی مناسب در روستاها نسبت به شهرها		
۲۱	افزایش فقر در جوامع روستایی		

۲۰	عدم تکمیل زنجیره ارزش در بخش کشاورزی	
۲۰	عدم خودکفایی اقتصادی جوامع روستایی	
۱۹	بیکاری شدید پیدا و پنهان در جوامع روستایی	
۱۸	مشکلات مربوط به بازاریابی و فروش محصولات تولیدی و وجود دلالتان	
۱۶	سرمایه‌گذاری محدود در بخش کشاورزی	
۱۳	بهره‌وری پایین در بخش کشاورزی	
۱۲	عدم وجود سازوکارهای مناسب برای اشتغال پایدار جوانان روستایی	
۲۱	عدم توجه به مهارت‌آموزی در مناطق روستایی متناسب با ظرفیت‌های این مناطق	
۱۹	کمبود امکانات آموزشی در مناطق روستایی نسبت به شهرها	
۱۸	عدم سرمایه‌گذاری کافی در زمینه توسعه هنرستان‌های کشاورزی	
۱۷	آموزش‌های غیرکاربردی و صرفاً تئوری در رشته‌های مربوط به کشاورزی و روستا	آموزشی
۱۶	عدم حمایت از فارغ‌التحصیلان کشاورزی برای اشتغال در روستاها	
۹	بالاتر بودن میزان بیسوادی و ترک تحصیل در مناطق روستایی نسبت به شهرها	
۶	نبود سیاست‌های مناسب در زمینه جذب و اعزام سربازان روستایی	
۲۳	عدم وجود تشکل صنفی و نهاد مدنی مرتبط با امور جوانان روستایی	
۲۲	تمایل جوانان روستایی به مهاجرت به‌ویژه به مناطق شهرنشینی	
۱۹	نبود نگرش، باور، ارزش و انگیزه توسعه یافتگی در میان جوانان روستایی	
۱۸	تخریب و خدشه‌دار شدن فرهنگ روستایی و روستانشینی در سطح جامعه و پایین بودن نسبی منزلت اجتماعی روستایی	فرهنگی - اجتماعی
۱۵	کاهش امید به آینده در جوانان روستایی	
۱۴	نابرابری جنسیتی و قومیتی در مناطق روستایی	
۱۲	عدم تمایل جوانان به حضور و فعالیت در بخش کشاورزی و مناطق روستایی	
۸	بهره‌کشی از کودکان و جوانان روستایی به‌عنوان نیروی کار و در نتیجه آن سلب موقعیت شکوفایی	

چالش‌های مرتبط با نظام ترویج و آموزش کشاورزی

بر اساس نتایج پژوهش، دسته اول چالش‌های شناسایی شده، مربوط به نظام ترویج و آموزش کشاورزی ایران به‌عنوان یکی از متولیان بالقوه مرتبط با امور جوانان روستایی است که در قالب چهار گروه چالش‌های «نهادی - سازمانی»، «فرهنگی - اجتماعی»، «نیروی انسانی» و «علمی - تخصصی» دسته‌بندی شدند. در گروه چالش‌های نهادی - سازمانی مولفه‌های «عدم ثبات مدیریتی در نظام ترویج کشاورزی»، «عدم آشنایی کافی مسئولان اجرایی با مقوله ترویج جوانان روستایی» و «تمرکز بر برنامه‌های کوتاه‌مدت و نبود برنامه بلندمدت در زمینه توسعه ظرفیت‌های جوانان روستایی» بیشترین فراوانی را در مصاحبه با خبرگان به خود اختصاص دادند. در گروه چالش‌های فرهنگی - اجتماعی، مولفه‌های «عدم اعتماد کافی جوانان روستایی به طرح‌های دولتی (اعتماد اجتماعی)» و «عدم اعتقاد و باور لازم در مسئولان به اثرگذاری نظام ترویج در بهبود وضعیت جوانان روستایی» بیشترین فراوانی را به خود اختصاص دادند. در گروه چالش‌های نیروی انسانی، مولفه‌های «کمبود نیروی متخصص و آموزش دیده در زمینه جوانان روستایی» و «عدم علاقه کافی در مروجان برای کار در محیط روستا» بیشترین فراوانی را به خود اختصاص دادند. در نهایت، در گروه چالش‌های علمی - تخصصی نیز

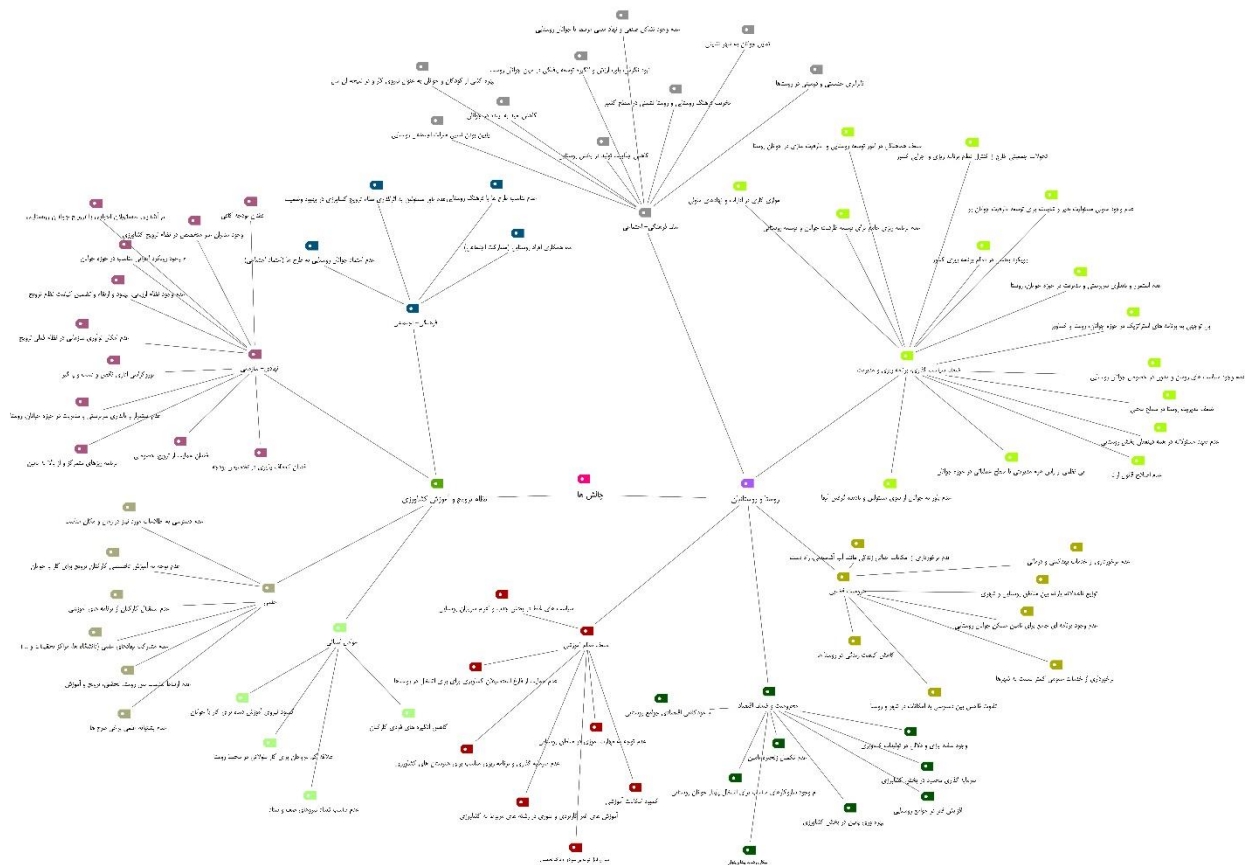
مولفه‌های «عدم ارتباط مناسب بین محیط روستا، تحقیقات و ترویج»، «عدم دسترسی به منابع اطلاعاتی مورد نیاز در زمان و مکان مناسب» و «عدم توجه به آموزش تخصصی کارکنان ترویج در زمینه جوانان روستایی» بیشترین فراوانی را به خود اختصاص دادند (شکل ۲).

شکل ۲- چالش‌های پیش‌روی برنامه‌های توسعه ظرفیت‌های جوانان روستایی مرتبط با نظام ترویج و آموزش کشاورزی

چالش‌های کلان مرتبط به روستا و جامعه روستایی

در این بخش، چالش‌های و مشکلات کلان روستا و جامعه روستایی که می‌تواند اجرای برنامه‌های توسعه ظرفیت‌های جوانان روستایی را به‌ویژه با نقش آفرینی نظام ترویج کشاورزی تحت‌الشعاع قرار دهد در پنج گروه کلی چالش‌های «سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی»، «فضایی»، «اقتصادی»، «آموزشی» و «فرهنگی- اجتماعی» دسته‌بندی شدند. در گروه چالش‌های سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی، مولفه‌های «عدم ثبات مدیریتی در حوزه جوانان، روستا و کشاورزی»، «عدم برنامه‌ریزی جامع برای توسعه ظرفیت‌های جوانان روستایی» و «تحولات جمعیتی خارج از کنترل نظام برنامه‌ریزی و اجرایی کشور» بیشترین فراوانی را به خود اختصاص دادند. در گروه چالش‌های فضایی، مولفه‌های «عدم برخورداری از زیرساخت‌های مناسب مانند آب آشامیدنی، راه دسترسی و ... در روستاها» و «تفاوت فاحش بین دسترسی به امکانات رفاهی در شهر و روستا» دارای بیشترین فراوانی بودند. در گروه چالش‌های اقتصادی، مولفه‌های «افزایش فقر در جوامع روستایی»، «عدم خودکفایی اقتصادی جوامع روستایی» و «عدم تکمیل زنجیره ارزش در بخش کشاورزی» بیشترین فراوانی را به خود اختصاص دادند. در گروه چالش‌های آموزشی، مولفه‌های «عدم توجه به مهارت‌آموزی در مناطق روستایی متناسب با ظرفیت‌های این مناطق» و «کمبود امکانات آموزشی در مناطق روستایی نسبت به شهرها» دارای بیشترین فراوانی بودند. در نهایت، در گروه چالش‌های فرهنگی- اجتماعی نیز مولفه‌های «عدم وجود تشکل صنفی و نهاد مدنی مرتبط با امور جوانان روستایی» و «تمایل جوانان روستایی به مهاجرت به‌ویژه به مناطق شهرنشینی» بیشترین تاکید بر روی آنها از سوی خبرگان صورت گرفت (شکل ۳).

شکل ۳- چالش‌های کلان مرتبط با روستا و جامعه روستایی پیش‌روی توسعه ظرفیت‌های جوانان روستایی

۵- بحث و فرجام

همانطور که گفته شد، جوانان روستایی نقش بی‌بدیلی در دستیابی به توسعه پایدار جوامع روستایی و بخش کشاورزی ایفا می‌کنند. در این بین، نظام ترویج کشاورزی، یکی از ارکان محوری در زمینه توسعه ظرفیت‌های جوانان روستایی به‌شمار می‌رود که از دهه‌های گذشته، برنامه‌هایی در این زمینه داشته است. اما در دو دهه اخیر به دلایل مختلف، برنامه منسجمی در این زمینه در نظام ترویج کشاورزی کشور وجود نداشته است، هر چند طی سه سال اخیر، مجدداً این موضوع از طریق ایجاد کانون‌های جوانان روستایی و عشایری در دستور کار قرار گرفته است. به هر حال، عدم نقش‌آفرینی موثر ترویج در این زمینه متأثر از عوامل مختلف داخلی و خارجی است. بر این اساس، پژوهش حاضر با هدف ارزیابی چالش‌ها و بازدارنده‌های پیش‌روی برنامه‌های ترویج در زمینه توسعه ظرفیت‌های جوانان روستایی با رویکرد کیفی انجام شد که در نهایت، ۶۸ چالش در این زمینه شناسایی شد که در قالب دو مؤلفه اصلی و نه مؤلفه فرعی دسته‌بندی شدند.

گروه اول، چالش‌های مرتبط با خود نظام ترویج و آموزش کشاورزی بود که در چهار دسته عوامل نهادی- سازمانی، عوامل فرهنگی- اجتماعی، عوامل نیروی انسانی و عوامل علمی- تخصصی دسته‌بندی شدند. در تحقیقات انجام شده توسط اسداله‌پور و همکاران (۱۴۰۰)، اسداله‌پور و اسدپور (۱۳۹۹)، رضائی‌مقدم و فاطمی، (۱۳۹۸)، علیزاده و همکاران (۱۳۹۷)، کشاورز و مویدی (۱۳۹۶) و نوری و همکاران (۱۳۹۴) نیز چالش‌های مطرح شده جزء عمده‌ترین چالش‌های ترویج کشاورزی به‌شمار آمده‌اند. دسته اول، چالش‌های ساختاری نهادی بود که در مجموع ۱۹۲ ارجاع از نظر صاحب‌نظران دریافت

کرد که نسبت به دیگر مقوله‌های این بخش، بیشترین ارجاعات را به خود اختصاص داد که نشان از اهمیت بالای آن است که مسائل مدیریتی، اداری، برنامه‌ریزی و اعتباری را می‌توان مهمترین چالش‌های این بخش به‌شمار آورد. بنابراین، به‌منظور موفقیت در برنامه‌های مربوط به توسعه ظرفیت‌های جوانان روستایی، ابتدا باید به‌عنوان نخستین گام، بستر لازم در نظام ترویج از طریق ایجاد ساختار نهادی سازمانی مناسب ایجاد شود. دست دوم چالش‌ها که ۹۴ مورد از ارجاعات از نظر صاحب‌نظران را به خود اختصاص داد، چالش‌های علمی - تخصصی بود. یکی از دلایلی که در سال‌های اخیر به مقوله جوانان توجه کافی در نظام ترویج کشور نشده است، عدم انجام پژوهش‌های کاربردی و آموزش به ارکان مختلف این نظام بوده است. به هر حال، یافته‌های پژوهشی می‌تواند مسیر راه را برای برنامه‌ریزان و سیاستگذاران هموار کند و پشتوانه علمی مناسبی برای طرح‌ها و برنامه‌های ترویجی فراهم آورد.

دسته دیگر چالش‌ها، مربوط به نیروی انسانی است که به شدت نظام ترویج کشاورزی را آزار می‌دهد. به‌دلیل سیاست‌های موجود در زمینه جذب نیروی انسانی و کوچکتر شدن دولت، از طرفی عدم بهره مناسب از ظرفیت بخش غیردولتی سبب شده است تا از نظر کمی و کیفی و هرم نیروی انسانی این بخش دچار مشکل باشد. به‌طور خاص نیز در زمینه جوانان، کارشناس یا مروج در زمینه امور جوانان تربیت نشده است. در کنار این موضوع، مسائل انگیزه مادی و معنوی نیز عملکرد نیروی انسانی این بخش را تحت تاثیر قرار می‌دهد. بنابراین، برای موفقیت در زمینه جوانان بایستی ملزومات مربوط به نیروی انسانی مورد توجه قرار گیرد. در نهایت، چالش‌های فرهنگی - اجتماعی نیز از جمله مواردی است که به‌شدت فعالیت‌های ترویج را در محیط روستا و فعالیت‌های کشاورزی تحت تاثیر قرار می‌دهد. این یافته در راستای تحقیقات قبلی موحد و همکاران (۱۴۰۱) و (ادسوپ^۱ و همکاران، ۲۰۱۰) است. در واقع، تا زمانی که طرح‌ها و برنامه‌های توسعه‌ای با ساختار و بافت اجتماعی و فرهنگی همخوانی نداشته باشد، موفقیت پایدار حاصل نخواهد شد.

گروه دوم چالش‌ها، مرتبط با روستا و جامعه روستایی است که جوانان را تحت تاثیر قرار می‌دهد که در پنج گروه کلی چالش‌های «سیاستگذاری و برنامه‌ریزی»، «فضایی»، «اقتصادی»، «آموزشی» و «فرهنگی - اجتماعی» دسته‌بندی شدند. این چالش‌ها، اگرچه مستقیماً در اختیار و کنترل نظام ترویج نباشد، اما به‌شدت عملکرد این نظام را تحت تاثیر قرار می‌دهد. چالش‌های مربوط به ضعف در سیاستگذاری، برنامه‌ریزی و مدیریت با مجموع ۲۲۱ ارجاع بیشترین اهمیت را از نظر صاحب‌نظران مورد مصاحبه به خود اختصاص داده‌اند. این یافته‌ها با نتایج پژوهش‌های حیدرپور و همکاران، (۱۳۹۹) همخوانی دارد. بررسی‌ها نشان می‌دهد این چالش‌ها در سطوح مختلف ملی، منطقه‌ای و محلی وجود دارد و بایستی متولی مشخص و راهبردهای بلندمدت، کلان و مسنجم در این زمینه وجود داشته باشد که برنامه‌های ترویج بتواند در چارچوب آن نقش‌آفرینی مناسبی داشته باشد. دسته دوم چالش‌ها به موارد اقتصادی اختصاص دارد. این بخش از نتایج با یافته‌های نجفی‌نیا (۱۳۹۸)، مهدوی و همکاران (۱۳۸۸)، شمس و همکاران (۱۳۹۴)، رستمعلی‌زاده و حسینی (۱۳۹۹) و حیدرپور و همکاران، (۱۳۹۹) همخوانی دارد. مناطق روستایی از نظر شاخص‌ها مربوط به فقر، بیکاری، سرمایه‌گذاری، اشتغال و ... با مشکلاتی مواجه هستند که سبب ایجاد فاصله و نابرابری با مناطق شهری شده است. این موارد، سبب شده است تا روستاییان به‌ویژه جوانان مجبور باشند برای امرار معاش و گذران زندگی به مناطق شهری مهاجرت کنند و در مشاغل غیرمولد مشغول به‌کار شوند، در نتیجه نیروی کار لازم و البته توانمند و با انگیزه در مناطق روستایی باقی نخواهد ماند.

¹ Adesope

چالش‌های فضایی، دسته دیگری از چالش‌های این بخش است. روستاهای ایران از لحاظ بسیاری از امکانات و زیرساخت‌ها تفاوت فاحشی با مناطق شهری دارند که این امر زمینه‌ساز گرایش جوانان به مهاجرت به شهرها می‌شود. این نتایج با یافته‌های وثوقی و ایمانی (۱۳۸۹)، یعقوبی و همکاران (۱۳۹۶)، حیدرپور و همکاران، (۱۳۹۹) و همتیان و اطهری (۱۴۰۱) همخوانی دارد. به‌ویژه در سال‌های اخیر، با بروز تغییر اقلیم و افزایش خشکسالی، درآمد کشاورزان نیز به شدت تحت تاثیر قرار گرفته و این امر، در کنار چالش‌های یاد شده سبب افزایش مهاجرت به مناطق شهری شده است. چالش‌های آموزشی از جمله مواردی چون، عدم توجه به مهارت‌آموزی در مناطق روستایی متناسب با ظرفیت‌های این مناطق، کمبود امکانات آموزشی در مناطق روستایی نسبت به شهرها و نبود رویکرد مناسب به مقوله جوانان روستایی از جمله چالش‌های دیگری است که بر سر راه توسعه ظرفیت جوانان روستایی است. و در نهایت، در بعد اجتماعی و فرهنگی، چالش‌هایی مانند عدم وجود تشکل صنفی و نهاد مدنی مرتبط با امور جوانان روستایی، نبود نگرش، باور، ارزش و انگیزه توسعه یافتگی در میان جوانان روستایی و تخریب فرهنگ روستایی و روستانشینی در سطح جامعه از جمله مهم‌ترین مواردی است که تاثیر منفی بر توسعه ظرفیت‌های جوانان روستایی دارد. این یافته نیز در راستای تحقیقات عمانی (۱۳۸۴) و شمس و همکاران (۱۳۹۴) است.

در مجموع، همانطور که یافته‌های پژوهش نشان داد، به‌منظور موفقیت در زمینه برنامه‌های توسعه ظرفیت‌های جوانان روستایی با محوریت نظام ترویج کشاورزی، بایستی رویکردی جامع اتخاذ کرد و تنها به مسائل درونی نظام ترویج بسنده توجه شود، زیرا اولاً نظام ترویج خود متاثر از عوامل پیرامونی است و دوماً مقوله جوانان روستایی، بحثی فراسازمانی و حتی فراوزارتخانه‌ای است و دستگاه‌های مختلفی بایستی در این زمینه ایفا نقش نمایند. حتی اگر برنامه‌های ترویج به خوبی اجرا شود، در صورت عدم حمایت و پشتیبانی لازم از سوی سایر دستگاه‌ها، پایداری موفقیت در این بخش میسر نخواهد شد. بر این اساس، با توجه به چالش‌های یاد شده در دو حیطه کلی یاد شده و به‌منظور بهبود برنامه‌های توسعه ظرفیت‌های جوانان روستایی، پیشنهادهایی به شرح ذیل ارائه می‌شود:

- ✓ به‌منظور آشنایی هرچه بیشتر کنشگران مختلف، نشست‌های هم‌اندیشی با حضور محققان، دانشگاهیان، مروجان و مدیران ترویج کشور به‌منظور بررسی و تبیین نقش و جایگاه برنامه‌های توسعه جوانان روستایی و شناسایی راهکارهای مناسب در این زمینه برگزار شود.
- ✓ در ساختار ترویج کشاورزی کشور از سطح ستاد تا دهستان، بخش مربوط به ترویج جوانان روستایی ایجاد و نیروی انسانی مورد نظر برای فعالیت در این بخش تربیت شود.
- ✓ برنامه منسجمی در زمینه ترویج جوانان روستایی تدوین شود و پیگیری و برنامه‌ریزی به‌منظور گنجانیدن این مقوله در اسناد بالادستی توسعه‌ای کشور صورت پذیرد.
- ✓ پیش‌بینی منابع اعتباری مناسب در زمینه جوانان روستایی در اعتبارات سالانه ملی ترویج، پیگیری تخصیص اعتبار در منابع استانی و پیگیری ایجاد ردیف اعتباری در این خصوص در بودجه سنواتی ترویج کشاورزی کشور صورت پذیرد.
- ✓ نظر به اینکه، در سال‌های اخیر، کمتر به مقوله ترویج جوانان روستایی پرداخته شده است، ضروری است پژوهش‌های کاربردی در این زمینه در سطح دانشگاه‌ها و موسسات پژوهشی با رویکرد بین رشته‌ای انجام شود.

- ✓ دوره‌های آموزشی در زمینه ترویج جوانان روستایی در برنامه آموزش ضمن خدمت کارکنان پیش‌بینی شود. ضمناً برای جوانان روستایی و ارکان برنامه‌ریزی محلی روستایی همچون مروجان، کشاورزان پیش‌رو، مددکاران ترویجی و دهیاران نیز دوره‌های آموزشی - توجیهی به‌ویژه در زمینه تشریح ابعاد و اهمیت این مقوله، ایجاد انگیزه، زمینه‌های مشارکت و تسهیلگری و موارد این‌چنینی برگزار شود.
- ✓ برنامه‌ریزی به‌منظور جذب نیروی انسانی با رویکرد فعالیت در مراکز جهاد کشاورزی دهستان‌ها و در کنار آن برنامه‌ریزی به‌منظور بهره‌گیری از ظرفیت بخش غیردولتی و واگذاری امور اجرایی به شرکت‌های بخش خصوصی صورت پذیرد.
- ✓ بازنگری در شرح وظایف و فعالیت‌های مروجان و ایجاد انگیزه‌های مادی و معنوی مناسب برای آنها به‌منظور فعالیت در محیط روستا صورت پذیرد.
- ✓ در برنامه‌ریزی‌های ترویجی مربوط به جوانان روستایی، از رویکردهای مشارکتی و پایین به بالا و با در نظر گرفتن ساختار اجتماعی و فرهنگی روستاها و بر اساس شرایط و ویژگی‌های مناطق مختلف بهره گرفته شود.
- ✓ اتخاذ سیاست‌های بلندمدت و راهبردی در زمینه توسعه ظرفیت‌های جوانان روستایی و لحاظ نمودن آن در برنامه‌های توسعه شش ساله کشور صورت پذیرد.
- ✓ یک متولی با وظیفه‌مندی مشخص در خصوص برنامه‌ریزی و سیاستگذاری امور جوانان در کشور به‌منظور بسیج و جمع‌بندی منابع و جلوگیری از موازی‌داری و دوباره‌کاری دستگاه‌های مختلف ایجاد شود.
- ✓ شوراها برنامه‌ریزی و راهبری در بالاترین سطوح مدیریتی کشور با حضور کلیه دستگاه‌ها ذی‌ربط در امور جوانان روستایی تشکیل شود.
- ✓ پایش، زمینه‌یابی و توجه لازم در زمینه توسعه زنجیره ارزش در بخش کشاورزی با در نظر گرفتن ابعادی که جوانان علاقه‌مندی بیشتر و زمینه مناسب‌تری برای نقش‌آفرینی در آنها دارند، صورت پذیرد.
- ✓ برنامه جامع مهارت‌آموزی ویژه جوانان روستایی متناسب با ظرفیت‌های این مناطق و با رویکرد کاربردی تدوین شود و در کنار این امر، از فارغ‌التحصیلان کشاورزی برای اشتغال در روستاها حمایت لازم صورت پذیرد.
- ✓ در کنار توجه به مقوله اشتغال جوانان در فعالیت‌های کشاورزی، زمینه‌یابی لازم برای توسعه فعالیت‌های غیرکشاورزی به‌ویژه گردشگری روستایی و کشاورزی، کسب و کارهای خرد و خانگی و ایجاد تعاونی‌های تولیدی برای جمع‌بندی منابع با محوریت جوانان روستایی صورت پذیرد.
- ✓ برنامه‌ریزی به‌منظور توسعه کمی و کیفی کانون‌های جوانان روستایی، همچنین حمایت لازم از این کانون‌ها به‌عنوان بستری برای توسعه ظرفیت‌های جوانان روستایی صورت پذیرد.

۶- منابع

- ارتیاعی، فاطمه، چیذری، محمد و جعفری، مجید (۱۳۹۰). عوامل تأثیرگذار بر مشارکت جوانان روستایی در زمینه توسعه کشاورزی (مطالعه موردی: شهرستان کرمانشاه). *پژوهش‌های روستائی*، ۲(۷): ۵۶-۷۵. https://jrur.ut.ac.ir/article_23687.html
- اسداله پور، علی. و اسدپور، حسن (۱۳۹۹). ضرورت تحول در مولفه‌های نظام نوین ترویج کشاورزی ایران. تهران: هشتمین کنگره ملی علوم ترویج و آموزش کشاورزی، منابع طبیعی و محیط زیست پایدار. ۸-۶ آبان ماه.

- اسداله‌پور کوتنایی، علی، علیپور، حسن و فرهادی، فاطمه. (۱۴۰۰). نقش مولفه‌ها در چالش‌های نظام نوین ترویج کشاورزی مازندران. *پژوهش مدیریت آموزش کشاورزی*، ۱۳(۵۷): ۵-۲۷. <https://doi.org/10.22092/jaear.2021.354876.1836>
- اکبری، مرتضی، غلامزاده، رضا و شامانیان، مریم (۱۳۹۴). شناسایی شایستگی‌های جوانان روستایی در زمینه کسب‌وکارهای صنایع‌دستی شهرستان ورامین. *پژوهش مدیریت آموزش کشاورزی*، ۷(۳۵): ۱۲۵-۱۳۹. <https://www.sid.ir/paper/200491/fa>
- تاجری مقدم، مریم، پزشکی‌راد، غلامرضا، شعبانعلی فمی، حسین و فتحی مقدم، مهدی (۱۳۹۶). نقش و جایگاه باشگاه کشاورزان جوان در توسعه روستایی: مطالعه موردی شهرستان خلیل آباد خراسان رضوی. *روستا و توسعه*، ۱۶(۴): ۱۰۱-۱۲۰. <https://doi.org/10.30490/rvt.2018.59381>
- حیدرپور، بهادر، دانیالی، تهمینه و استعلاجی، علیرضا (۱۳۹۹). بررسی و تبیین وضعیت روستاهای شهرستان اسلامشهر از نظر چالش‌های توسعه روستایی. *فصلنامه علمی و پژوهشی نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی*، ۱۲(۳): ۱۲۹-۱۴۸. <https://dorl.net/dor/20.1001.1.66972251.1399.12.3.7.3>
- رستمعلی‌زاده، ولی‌اله و حسینی، قربان (۱۳۹۹). بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت اقتصادی و اجتماعی جوانان روستایی (مورد مطالعه شهرستان‌های هشتگرد و اسکو). *فصلنامه راهبرد توسعه*، ۱۶(۳): ۱۷۵-۲۰۶. <http://rahbord-mag.ir/Article/23051>
- سواری ممبئی، آمنه، خسروی‌پور، بهمن، برادران، مسعود و یزدان‌پناه، مسعود (۱۳۹۸). تمایل جوانان روستایی به اشتغال در بخش کشاورزی مورد: شهرستان باغملک. *اقتصاد فضا و توسعه روستایی*، ۸(۳۰): ۱۳۸-۱۱۹. <https://www.sid.ir/paper/523988/fa>
- شمس، علی، قدیمی، مینا، میرک‌زاده، علی اصغر و هوشمندان مقدم‌فرد، زهرا (۱۳۹۴). دلایل بی‌انگیزگی جوانان روستایی به اشتغال در بخش کشاورزی (مورد مطالعه: شهرستان بوئین‌زهرا). *تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران*، ۲(۴): ۸۵۹-۸۶۹. <https://doi.org/10.22059/ijaedr.2016.58038>
- شهبازی، اسماعیل (۱۳۷۵). *ترویج و توسعه روستایی*. تهران: انتشارات دانشگاه تهران، چاپ دوم. <https://www.iranketab.ir/book/70864-rural-development-and-promotion>
- علیزاده شایق، جمیل (۱۳۸۵). *پس از سی سال*. تهران: انتشارات پرتو واقعه، چاپ اول. <https://www.adinehbook.com/gp/product/964806041X>
- علیزاده، ندا، علیپور، حسین، نیکویی، علیرضا، حاجی میررحیمی، سیدداود، بخشی جهرمی، آرمان و حسن‌پور، بهروز (۱۳۹۷). شناسایی چالش‌ها و الزامات ترویج کشاورزی و آسیب‌شناسی وضع موجود نظام نوین ترویج کشاورزی ایران. *علوم ترویج و آموزش کشاورزی ایران*، ۲(۱۴): ۳۵-۲۱. <https://dorl.net/dor/20.1001.1.20081758.1397.14.2.2.9>
- عمانی، احمد (۱۳۸۴). ایجاد اشتغال برای جوانان روستایی. *مجله دهاتی*، ۳(۲۹): ۴۱-۴۵. <https://www.sid.ir/paper/447804/fa>
- فیروزآبادی، احمد و جعفری، محسن (۱۳۹۵). مطالعه قابلیت‌های سازمان‌های مردم‌نهاد بومی دین‌محور در حل چالش‌های پیش‌روی توسعه اجتماع‌محور روستایی «مورد مطالعه: گروه جهادی طلاب عباد. الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی»، ۴(۷): ۱۵۳-۱۷۳. <https://ensani.ir/fa/article/download/369964>
- قاسمی، جواد و کرمی دهکردی، اسماعیل (۱۳۹۷الف). برنامه ترویج و توسعه ظرفیت‌های جوانان روستایی و عشایری در راستای تحقق محورهای هفت‌گانه مأموریت‌های بیانیه گام دوم انقلاب. *کنفرانس ملی مولفه‌های تمدن‌ساز در بیانیه گام دوم انقلاب*. ۲۷ شهریور ۱۳۹۹، مشهد. <https://civilica.com/doc/1131207>
- قاسمی، جواد و کرمی دهکردی، اسماعیل (۱۳۹۷ب). ضرورت بازتعریف برنامه ترویج و توسعه ظرفیت‌های جوانان روستایی و عشایری (با تأکید بر ایجاد کانون‌های توسعه ظرفیت‌های جوانان روستایی و عشایری)، *هشتمین کنگره ملی علوم ترویج و آموزش کشاورزی، منابع طبیعی و محیط زیست پایدار*، ۶ تا ۸ آبان‌ماه ۱۳۹۹، تهران.
- قاسمی، جواد، موموندی، علی، و کرمی دهکردی، اسماعیل. (۱۴۰۱). کانون‌های جوانان روستایی و عشایری: اقدامات انجام شده، چشم‌انداز آینده، *نهمین کنگره ملی علوم ترویج و آموزش کشاورزی، منابع طبیعی و محیط زیست پایدار*، ۱۵ تا ۱۷ شهریورماه ۱۴۰۱، دانشگاه تبریز، تبریز.
- قنبری موحد، رضوان، رحیمیان، مهدی و اسدپوریان، زینب (۱۴۰۱). بررسی رفاه ذهنی جوانان روستایی و تأثیر آن بر ماندگاری در روستا. *تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران*، ۲(۱): ۲۱-۳۵. <https://doi.org/10.22059/ijaedr.2020.272916.668693>
- کریمی گوغری، حمید، رضائی‌مقدم، کورش، زمانی، غلامحسین، حیاتی، داریوش و رضایی، عبدالملک. (۱۳۹۶). واکاوی شبکه نهادی ترویج و آموزش کشاورزی استان کرمان: کاربرد تحلیل شبکه اجتماعی. *علوم ترویج و آموزش کشاورزی ایران*، ۱۳(۲): ۱۳۱-۱۵۱. <https://dorl.net/dor/20.1001.1.20081758.1396.13.2.8.8>

- کشاورز، مرضیه و مویدی، معصومه (۱۳۹۶). چالش‌های نظام ترویج کشاورزی در سازگاری با تغییر اقلیم: دیدگاه کارشناسان کشاورزی استان فارس. *تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران*، ۴۷(۲): ۴۵۳-۴۶۶. <https://www.sid.ir/paper/146526/fa>
- مرکز آمار ایران. (۱۴۰۱). شاخص‌های کلان اقتصادی و اجتماعی کشور.
- مهدوی، مسعود، علیائی، محمد صادق و ایل‌بیگی، نوشین (۱۳۸۸). نقش عوامل اقتصادی - اجتماعی در توسعه نیافتگی روستایی (بخش کرفتو شهرستان دیواندره). *مطالعات توسعه اجتماعی ایران*، ۱(۴): ۱۵۵-۱۷۳. https://jisds.srbiau.ac.ir/article_1817.html
- نجفی‌نیا، علی اکبر (۱۳۹۸). چالش‌ها و تنگناهای توسعه اقتصادی در نواحی روستایی مورد: روستاهای بخش داشلی برون شهرستان گنبد کاووس. *اقتصاد فضا و توسعه روستایی*، ۸(۳): ۱۵۱-۱۶۸. <http://serd.khu.ac.ir/article-1-3358-fa.html>
- نوری، مجتبی، صدیقی، حسن، شعبانعلی فمی، حسین و کابلی، نرجس (۱۳۹۴). واکاوی چالش‌های ترویج برای تعامل با کنشگران نظام دانش و اطلاعات کشاورزی از دیدگاه متخصصان ترویج. *تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران*، ۴۶(۳): ۵۱۷-۵۲۷. <https://doi.org/10.22059/ijaedr.2015.55534>
- وثوقی، منصور و ایمانی، علی (۱۳۸۹). آینده توسعه روستایی و چالش‌های پایداری. *توسعه محلی (روستائی-شهری)*، ۲(۱): ۲۳-۴۵. <https://www.sid.ir/paper/224153/fa>
- همتیان، محمدجواد و اطهری، زهرا (۱۴۰۱). واکاوی دلایل کاهش تمایل جوانان روستایی به شغل کشاورزی (مورد مطالعه: دهستان چله، شهرستان گیلانغرب)، *مطالعات کارآفرینی و توسعه پایدار کشاورزی*، ۹(۳): ۸۷-۱۰۴. <https://doi.org/10.22069/jead.2022.19860.1568>
- یعقوبی، جعفر و احمدی، اصغر (۱۳۹۷). فراتحلیل عوامل مؤثر بر تمایل جوانان روستایی به مهاجرت به شهر. *رویکردهای پژوهشی کارآفرینانه در کشاورزی*، ۱(۳): ۳۱-۴۰. https://eraa.asnrkh.ac.ir/article_87782.html
- یعقوبی، جعفر، اسعدی، صحرا و یزدان‌پناه، مسعود (۱۳۹۶). شناسایی عامل‌های مشوق و بازدارنده گرایش جوانان روستایی به شغل کشاورزی در روستاهای قصرشیرین، پژوهش مدیریت آموزش کشاورزی، ۴۰: ۳-۱۴. <https://doi.org/10.22092/jaeear.2017.106518.1205>
- سرشماری عمومی نفوس و مسکن. (۱۳۹۵). مرکز آمار ایران.
- رضائی مقدم، کورش. و فاطمی، مهسا (۱۳۹۸). راهبردهای بهبود نظام نوین ترویج کشاورزی ایران. *فصلنامه علوم ترویج و آموزش کشاورزی ایران*، ۱۵(۲): ۲۵۱-۲۲۳. <https://www.sid.ir/paper/378411/fa>
- Adesope, O.M; Agumagu, A.C; Matthews-Njoku, E.C.; & Ukpongson, M.A. (2010). Rural youth's development needs in the Niger Delta area of Nigeria. *Journal of Human Ecology*, 32(1): 29-36. <http://dx.doi.org/10.1080/09709274.2010.11906318>
- Anggoro, A. D., Susanto, H., Arifin, R., Nugroho, O. C., Purwati, E., Ridho, I. N., & Megantari, K. (2022). Innovation of Youth Capacity Development Throughthrough "Pemuda Hebat" Program. *ITALIENISCH*, 12(2), 1086-1091. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=id&user=WhB9uBsAAA_AJ&citation_for_view=WhB9uBsAAAAJ:hC7cP41nSMkC
- Bester, A. (2016). Capacity development. Report prepared for the United Nations Department of Economic and Social Affairs. <https://www.un.org/en/ecosoc/qcpr/pdf/sgr2016-deskreview-capdev.pdf>
- Birowo, A. T., & Hansen, G. E. (2019). Agricultural and rural development: an overview. *Agricultural and rural development in Indonesia*, 1-27. <https://doi.org/10.4324/9780429048364>
- Bowers, E. P., Larson, L. R., & Parry, B. J. (2021). Nature as an ecological asset for positive youth development: empirical evidence from rural communities. *Frontiers in psychology*, 12, 2159. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.688574>
- Crave, M. T., & El Sawi, G. W. (2001). Youth capacity building: An international development case study in Uganda. *Journal of Family and Consumer Sciences*, 93(5), 46.
- Creswell, J. W. (2012). *Educational research: Planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research* (4th ed.). Boston, MA: Pearson. <https://www.scirp.org/reference/ReferencesPapers?ReferenceID=757162>

- Fiaz, S., Noor, M. A., & Aldosri, F. O. (2018). Achieving food security in the Kingdom of Saudi Arabia through innovation: Potential role of agricultural extension. *Journal of the Saudi Society of Agricultural Sciences*, 17(4), 365-375. <https://doi.org/10.1016/j.jssas.2016.09.001>
- Ha, T. T. T., & Tung, N. T. T. (2022). Education for Vietnamese youth: Status, challenges, and development issues in the context of new rural development. In *Centering Whole-Child Development in Global Education Reform* (pp. 62-80). Routledge.
- Jadeja, Y., Maheshwari, B., Packham, R., Bohra, H., Purohit, R., Thaker, B., & Chew, M. (2018). Managing aquifer recharge and sustaining groundwater use: developing a capacity building program for creating local groundwater champions. *Sustainable Water Resources Management*, 4(2), 317-329. <https://link.springer.com/article/10.1007/s40899-018-0228-6>
- Le, H., & Khanh, P. (2011). The role of social capital to access rural credit. https://www.researchgate.net/publication/305657305_The_role_of_social_capital_to_access_rural_credit
- Lindley, W. I. (1989), "Rural youth: a neglected resource". *The Agriculture Education Magazine*, 61(10) , pp. 12-14.
- Murry, V. M., Berkel, C., Simons, R. L., Simons, L. G., & Gibbons, F. X. (2014). A twelve-year longitudinal analysis of positive youth development among rural African American males. *Journal of Research on Adolescence*, 24(3), 512-525. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1111/jora.12129>
- Samsuddin, S. F., Omar, S. Z., & Shaffril, H. A. M. (2018). Youth development in rural library: ICT gratification as mediating effect. *Malaysian Journal of Library & Information Science*, 23(2), 111-134. <http://dx.doi.org/10.22452/mjlis.vol23no2.7>
- Swanson, B.E. and Samy, M.M. (2002). Developing extension partnership among public, private and nongovernmental organization. *Journal of International Agricultural and Extension Education*, 9(1), 5-11. <http://dx.doi.org/10.5191/jiaee.2002.09101>
- Uduji, J. I., Okolo-Obasi, E. N., & Asongu, S. A. (2021). Does growth enhancement support scheme (GESS) contribute to youth development in informal farm entrepreneurship? Evidence from rural communities in Nigeria. *Journal of Enterprising Communities: People and Places in the Global Economy*. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3669694
- University of Foreign Affairs, (2000): A Capacity Building Focus, University of Foreign Affairs
- Vasylytsiv, T., Lupak, R., Kuniytska-Iliash, M., Levytska, O., & Mulaska, O. (2020). Instruments of regional policy for human resources conservation by means of regulation of external youth migration of rural territories of the Carpathian region. *Agricultural and Resource Economics*. <https://doi.org/10.51599/are.2020.06.03.09>
- Vitale Brovarone, E., & Cotella, G. (2020). Improving rural accessibility: A multilayer approach. *Sustainability*, 12(7), 2876. <https://doi.org/10.3390/su12072876>
- Wen, M., Su, S., Li, X., & Lin, D. (2015). Positive youth development in rural China: The role of parental migration. *Social Science & Medicine*, 132, 261-269. <https://doi.org/10.1016%2Fj.socscimed.2014.07.051>
- Yami, M., Feleke, S., Abdoulaye, T., Alene, A. D., Bamba, Z., & Manyong, V. (2019). African rural youth engagement in agribusiness: Achievements, limitations, and lessons. *Sustainability*, 11(1), 185. <https://doi.org/10.3390/su11010185>
- Zhou, Z., Mu, L., Qi, S., & Shek, D. T. (2022). Service Leadership through Serving Minority Adolescents in Rural China Using a Rural Version of a Positive Youth Development Program. *Applied Research in Quality of Life*, 1-23. <https://link.springer.com/article/10.1007/s11482-022-10098-0>

